

‘En hier heb ik een pijlstaart, het edelste beestje dat in de lucht vliegt, daarvan heb ik er nog een stel’

Gerbrand Adriaansz. Bredero in *Moortje*

voor de stad

Dirk Florijn en Jan Bievink waren hoender- en vogelkopers in het Amsterdam van de 18de eeuw. Hans Wendte, een verre nazaat, dook in de geschiedenis van hun gilde.

Hans Wendte
AMSTERDAM

Hé, ouwe koopman, luister eens, loop je me zo maar voorbij? Dat kun

je niet maken man! Waar heb je je oog op laten vallen, op een zwaan van overzee, een rotgans of een eend? Ik heb net uit Koog aan de Zaan een partij woerden en talingen binnengekregen. Kijk, dit zijn brileenden, daar hebben we smienten, dat is een vogel om u tegen te zeggen! En hier heb ik een pijlstaart, het edelste beestje dat in de lucht vliegt, daarvan heb ik er nog een stel. Wil je geen Kamper vogels, helemaal geplukt? Levendig beschrijft Gerbrand Adriaansz. Bredero in *Moortje* (1615) een Amsterdamse markt door de ogen van ene Kackerlack, die met een oude kennis door de stad loopt.

Kackerlack had geen belangstelling voor de vogels, de hoender- en vogelkopers ongetwijfeld wel. In Amsterdam was het poeliersbedrijf eeuwenlang in handen van het Hoender- en Vogelkopersgilde. Aanvankelijk zaten ze in een gilde met de vleeshouwers en de viskopers, maar vanaf 1660 gingen ze zelfstandig verder. Hoenderkopers verhandelden voornamelijk kippen, en verder fazanten, patrijzen, duiven en pauwen. Vogelkopers legden zich toe op eenden, en ook ganzen, zwanen, kalkoenen en snippen behoorden tot hun waar.

Alles door elkaar

Uit de jaarlijkse voordracht voor overliden (bestuursleden) van het Hoenderkopersgilde tussen 1731 en 1760 blijkt dat 'hoenderkopers' van 'vogelkopers' werden onderscheiden. Zelfs was het enige tijd zo dat het bestuur moest bestaan uit twee hoenderkopers en twee vogelkopers. Maar het verschil was niet altijd even duidelijk en extra verwarrend is dat ook hoenderwinkeliers zich bij het gilde konden aansluiten. Het liep door elkaar heen.

Neem Jan Abbing: hij had eerst een hoenderwinkel en heette later een vogelkoper. En Hendrik Bievink was geruime tijd hoenderkoper én vogelkoper, maar deed kennelijk ook in konijn-

Het pluimvee leverde ook veel bijproducten op, zoals eieren, dons en schrijfveren

nen, want zijn winkel op Binnen Bantammerstraat 16 werd in 1784 aangeduid als 'het huis daar de twee konijnen uithangen en vogelwinkel in gedaan wordt'.

Het gilde had het monopolie op de handel op de hoenderen en vogelmarkten op het Halplein aan de Nes en de Kippenhoek op de Botermarkt, het huidige Rembrandtplein. Niet-gildeleden mochten alleen op maandag op de Botermarkt hun waar aanbieden. Het was strikt verboden om met geplukte of ongeplukte hoenderen, kapaenen en kalkoenen langs de deuren te lopen.

Amsterdam had een grote behoefte aan kippen en eenden, vooral voor eigen consumptie. Ze waren gemakkelijk te krijgen en goedkoop. Als levende have gingen ze op kleine schaal ook mee met VOC-schepen. Het pluimvee leverde bovendien veel bijproducten op, zoals eieren, dons en schrijfveren.

Eendenkooien

De hoenderen liepen in groten getale rond op boerenerven, in boomgaarden en weilanden buiten Amsterdam en zullen door veel boeren met boter, kaas en eieren op de markt zijn aangeboden of rechtstreeks aan de hoenderkopers verkocht. Met de eenden was het anders. Die waren jachtwild, afkomstig van eendenkooien in Noord-Holland, op de Waddeneilanden en in Wieringen, in Friesland, Utrecht en de Kop van Overijssel.

De kooien waren vaak (deels) eigendom van de Amsterdamse vogelkopers. Ze leenden geld aan de kooiker, die kon terugbetalen in natura. Zo leende Gerrit Noot (1748-1811) aan de kooien Vanglust in de Zijpepolder (Noord-Holland) en die te Hallum (Friesland). Hij was ook eigenaar van de kooi in de Gemeenschapspolder (Bloemendalerpolder) bij Muiden. Vogelkoper Gerrit Abbink was in 1798 huurder van de grote eendenkooi bij het Naardermeer en eigenaar van de 'oude kooi' in Castricum, die nog altijd bestaat als de eendenkooi Van der Eng.

De vogels bereikten Amsterdam met de reguliere beurtschippers, die 'lijndiensten' onderhielden met alle vogelgebieden, ook met de Waddeneilanden. Bekend is dat vanaf Wieringen, waar veel kooien waren, elke woensdag in de zomer een speciale schuif richting de stad ging met manden vol gevangen vogels. Het waterwild uit de Kop van Overijssel ging via Meppe met de beurtschipper naar Amsterdam voor poelier Dirk Gerritsen in de Nes.

Het Amsterdamse Hoender- en Vogelkopersgilde was niet bijzonder groot. Een lijst van gildebroeders uit 1688 bevat 47 namen en door de eeuwen heen domineert een klein aantal families de bedrijfstak. Tot aan de ontbinding van het gilde in 1798 – en de definitieve afschaffing in 1818 – waren lieden als Jan Brackonje, Gerrit Noot, Hendrik Noot, Pieter Oijens en Dirk Florijn meerdere keren overman. Deze hoenderfamilies waren onderling door huwelijken met elkaar verbonden en vormden zo een hecht netwerk. Een van die families had een keten van zeker zeventien hoender- en vogelkopers (en -koopsters) die zich uitstrekten over minstens 188 jaar en zes generaties.

In het meinumner van *Ons Amsterdam* staat een uitgebreide versie van dit verhaal: onsamsterdam.nl.

Primeur 1480

Openbaar toilet

→ Plaskrul voor het vroegere Paleis voor Volksvlijt. FOTO C. STEENBERGH

Als vanouds werd er op Koningsdag in Amsterdam weer ongegeneerd geürineerd op straat, in stegen en in de grachten. Op zo'n dag waan je je weer even in de middeleeuwen. Echter, al in 1480 plaatste het Amsterdamse stadsbestuur onder enkele bruggen de eerste openbare toiletten, de zogenaamde secreten. Rond 1530 maakten de secreten plaats voor pri-

vaten, over de grachten uitgebouwde houten toilethuisjes. Drie eeuwen later werden op initiatief van arts Samuel Sarphati nieuwe secreten in de stad geplaatst, waarvan het onderhoud werd betaald met de verkoop van de verzamelde stadsmest aan boeren. De openbare toiletvoorziening was in eerste instantie bedoeld voor de man die zijn werk op straat had. Het project flopte.

Amsterdammer 1673

Fraudeur onthoofd op de Dam

De door het stadsbestuur in 1609 opgerichte Amsterdamsche Wisselbank speelde een cruciale rol in de ontwikkeling van Amsterdam als handelsmetropool. Kooplieden konden bij de bank vreemde valuta en klompjes goud en zilver verzilveren voor waardevaste guldens, rekeningen openen en geld aan elkaar overmaken. Als in het rampjaar 1672 te veel klanten tegelijk hun geld willen opnemen, komt er een grote fraude aan het

licht. Boekhouder Rutger Vlieck bekend in april 1673 dat hij jarenlang voor meer dan 300.000 gulden aan 'malitieuze afschrijvingen' heeft gepleegd. Op 13 mei wordt hij op de Dam met een zwaard onthoofd. Zijn bezittingen worden geconfisqueerd, broer Wolfert verhuist naar vrijplaats Wijk bij Duurstede en de rest van de familie neemt een andere naam aan.

→ Gravure bij een *Beklagh-Liedt* over de onthoofding. FOTO STADSARCHIEF

Zoekplaatje

Hoe goed kent u de stad?

Amsterdam zit vol verborgen schatten. We komen er dagelijks langs. Maar hoe goed kennen we de stad? Afgelopen zaterdag stonden we op de hoek van de Kromme Mijdrechtstraat en de Lekstraat. Het beeld van de roeier is waarschijnlijk van de hand van Joan Melchior van der Meij, architect van het woonblok uit 1927-1928. Winnaar van het jaarabonnement op *Ons Amsterdam* is Lieuwe Karbet. Welke historische plek zoeken we deze week? Inzendingen voor maandag 12.00 uur naar: zoekplaatje@parool.nl.

FOTO LIN WOLDENDORP

Colofon

De geschiedenispagina's worden gemaakt in samenwerking met *Ons Amsterdam* (onsamsterdam.nl). Coördinatie: Peter de Brock.

ons amsterdam